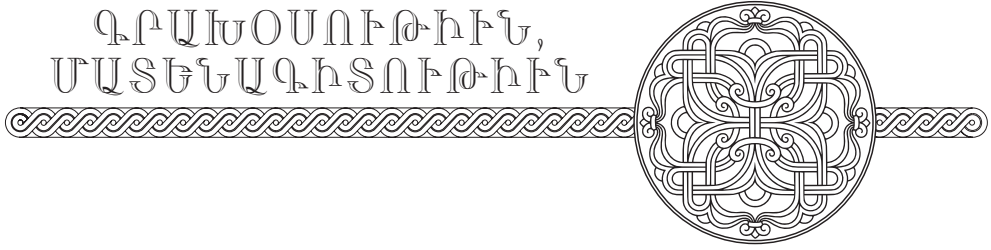

ԳՐԱԿԵՍՈՍՈՒԹԻՒՆ,
ՄԱՍՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

**ՍԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱՍԵԻ ԿՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՆ 2025 Թ.
ԿՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հրատարակչական բաժինը 2025 թ. շարունակել է ֆարոգչական իր ուրույն գործունեությունը՝ լույս ընծայելով եւ տարածելով գիտական, հոգեւոր-ուսուցողական, ֆարոգչական եւ կրթադաստիարակչան գրականություն:

Շնորհակալությամբ հիշենք Մայր Աթոռի հրատարակչական խորհրդի անդամներին, հեղինակներին եւ աշխատակիցներին՝ խմբագիրներին, սրբագրիչներին, էջադրողներին, տպագրիչներին, կազմարարներին եւ այլոց, որոնց միասնական աշխատանքի շնորհիվ ընթերցողի սեղանին են դրվում արժեքավոր ու օգտակար հրատարակություններ: Հատուկ շնորհակալությամբ պետք է հիշենք նաեւ Մայր Աթոռի հրատարակչության մեկենասներին՝ թե՛ տարբեր ֆոնդերով եւ թե՛ առանձին անհատական մեկենասությամբ օժանդակության համար:

Ըստ այսմ՝ 2025 թ. Մայր Աթոռի հրատարակչությունը լույս է ընծայել՝

1. «Աղոթագիրք. «Ճաշոց»-ի աղոթքների ժողովածու» (գրաբարից աշխարհաբար փոխադրությունը՝ Գեւորգ սարկավազ Կարապետյանի):

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու «Ճաշոց» գիրքը, որ գործածվում է աստվածապաշտական արարողությունների ժամանակ, ընդգրկում է հոգեպարար աղոթքներ, սուրբգրային ընթերցումներ եւ օրհներգություններ: Առաքելաշավիղ այս գիրքը սուրբ հայրերի հեղինակած հոգեբուխ աղոթքների փրկալույս շնորհներն է ճառագում՝ փարատելով խավարն ու ճանապարհ բացելով աստվածային շնորհների համար: «Ճաշոց»-ում ընդգրկված աղոթքների այս ժողովածուն՝ արեւելահայրեն փոխադրությամբ «Աղոթագիրք»-ը, Հայոց Եկեղեցու զավակներին է փոխանցում ինչպես հայազգի սուրբ հայրերի՝ Եղիշեի, Զաքա-

րիա Ձագեցու, Ներսես Շնորհալու, Ներսես Կամբրոնացու եւ Հովհաննես Երզնկացու, այնպես էլ ընդհանրական հայրերի՝ համաքրիստոնեական սրբեր Բարսեղ Կեսարացու, Հովհան Ոսկեբերանի, Կյուրեղ Երուսաղեմացու եւ Եփրեմ Ասորու մատենագրական ժառանգության գոհարները:

2. «Վրձնյալ շարականներ» նկարագարդ գրքույկ (հրատարակության պատրաստեց Տ. Փառեն Բահանա Առաքելյանը):

Գրքույկը ներկայացնում է տասներկու շարական-պատկեր: Նկարների հեղինակները Աշտարակի Գուլամբերյան Հայորդյաց տան սաներն են, որոնք, ընթերցելով սուրբ հայրերի շարականները, բառերն ու մեղեդին վերածել են պատկերների: Աստվածաշնչի բոլոր գլխավոր իրադարձությունները վաղուց են նկարների փոխակերպվել, ուստի պատանիները ցանկացան պատկերների վերածել նաեւ հոգեւոր երգերը: Սաների նպատակը շարականներն ընթերցելը, հասկանալը, վերլուծելն ու նկարի փոխակերպելն է:

Հայորդյաց տան աշակերտները վրձնել են հինգ Տաղավար տոների շարականները, իսկ մնացյալ յոթ նկարները Հայ Եկեղեցու կարեւոր տոների երգերն են պատկերում: Շապիկը թանկարժեք քարերի շարան է, որը պարզապես «շարական» բառը ներկայացնում է գույներով:

3. Տ. Շահե ծ. վրդ. Անանյան, Քրիստոնյան եւ ընկնախոր. Հոգեմտավոր առողջություն եւ հոգեւոր կյանք:

Հոգեմտավոր առողջության եւ քրիստոնեական հոգեւոր կյանքի փոխհարաբերությունները միշտ էլ եղել են Եկեղեցու հայրերի եւ ուսուցիչների ուշադրության կենտրոնում: Արդի ժամանակաշրջանում նույնպես հոգեւոր կյանքի սկզբունքների հիման վրա հոգեմտավոր առողջության վերականգնումը հրամայական է հավատացյալի եւ Եկեղեցու համար: Հեղինակը ներկայացնում է հոգեմտավոր առողջության խանգարման ամենատարածված երեւույթի՝ ընկճախտի հաղթահարման ճանապարհները քրիստոնեական հոգեւորության տեսանկյունից:

Գրքույկը լույս է տեսել Ս. Էջմիածնի Հրատարակչության՝ «Քրիստոնյայի գրադարան» մատենաշարի ներքո: Նշված մատենաշարի շրջանակներում լույս են տեսնում քարոզչական, կրթագաստիարակչական եւ ծիսատոնական բնույթի հանրամատչելի գրքույկներ, որոնց նպատակը հա-

վատացյալների շրջանում քարոզչությունը խթանելը եւ հոգեւոր գիտելիքները հարստացնելն է:

4. Ավագ Հարությունյան, Եկեղեցի-պետություն փոխհարաբերությունը Խորհրդային Հայաստանում 1920–1930-ական թվականներին:

1920–1930-ական թվականները Հայոց պատմության դժվարին ու ծանրագույն շրջաններից էին: Այս ժամանակահատվածը հատկանշվում էր քաղաքական բռնաճնշումներով, համայնավարության եւ անաստվածության գաղափարախոսության տարածմամբ, հայ հոգեւորականների հալածանքներով... Գրքում ներկայացվում եւ վերլուծվում են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի քննադատական վերաբերմունքը եւ դիրքորոշումը, խորհրդային իշխանության հետ հարաբերությունը, ինչպես նաեւ հայ հոգեւորականների դիմադրությունն ու եկեղեցանվեր գործունեությունը:

Հեղինակն անդրադառնում է հայ պատմագիտության ոլորտում քիչ ուսումնասիրված «Մարտնչող անաստվածների միություն» կազմակերպությունը, բացահայտում 1920–1930-ական թվականների հակաեկեղեցական քաղաքականության պատմության՝ գրեթե մոռացության մատնված բազմաթիվ իրողություններ: Վերլուծվում են սույն կազմակերպության ստեղծման նախադրյալները, դրդապատճառները, կազմակերպչական կառույցը, կազմը, գաղափարախոսական հիմնադրույթները, հակակրոնական ու հակաեկեղեցական հրատարակչական եւ քարոզչական գործունեությունը:

Աշխատությունը շարադրվել է արխիվային վավերագրերի, ժամանակի պարբերական մամուլի նյութերի եւ մասնագիտական գրականության հիմամբ, որոնց գերակշիռ մասը առաջին անգամ է գիտական շրջանառության մեջ դրվում:

Գիրքն ունի նաեւ հավելված, որտեղ առանձին ներկայացվում են ուշագրավ փաստաթղթեր, որոնք նորովի են լուսաբանում խորհրդային իշխանությունների հակաեկեղեցական քաղաքականությունը:

5. Կարեն Մաթեոսյան, Թամարա Մինասյան, Արցախ. վանքեր, եկեղեցիներ եւ ձեռագրեր, նկարազարդ ուսումնասիրություն:

Գրքում ներկայացվում են Արցախի վանքերն ու եկեղեցիները՝ որպես հայ ձեռագրական մշակույթի կարեւոր կենտրոններ: Տեղի վանական

գրչատներում ստեղծված ձեռագրերից բացի, այս երկրամասի վանքերում ու բնակավայրերում պահպանվելու շնորհիվ մեզ են հասել հայկական հնագույն ամբողջական մատյան «Վեհամոր Ավետարան»-ը (Է. դ.), «Հռոմկլայի Ավետարան»-ը (1166 թ.), Անիի մանրանկարչության եզակի նմուշ՝ «Հաղբատի Ավետարան»-ը (1211 թ.), բացառիկ նկարազարդամբ՝ «Թարգմանչաց Ավետարան»-ը (1232 թ.), Գանձասարի «Կարմիր Ավետարան»-ը (1237 թ.) եւ այլն:

6. Վալերի Թունյան, Տ. Տ. Մակար Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց (1813–1885–1891), ուսուերէն:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Մակար Ա. Տեր-Պետրոսյանի գործունեության մասին քիչ է գրվել, հատկապես օտար լեզուներով: Գիրքն ընթերցողին ներկայացնում է ԺԹ. դարի երկրորդ կեսի Հայ Եկեղեցու պատմության եւ Մակար Ա. Կաթողիկոսի գործունեության մի շարք կարեւոր հարցեր:

Հեղինակը մեծաքանակ արխիվային նյութերի, մամուլի եւ քննության ենթակա խնդիրներին առնչվող ուսումնասիրությունների օգտագործմամբ, ըստ ամենայնի, ներկայացնում է Հայ Եկեղեցուն՝ 1885–1891 թթ. ժամանակաշրջանի պատմությունը: Հեղինակը, սկսելով Մակար Ա. Կաթողիկոսի ընտրության կազմակերպման գործընթացի ներկայացումից, անդրադառնում է կաթողիկոսական գահի հնարավոր թեկնածուներին՝ ցույց տալով հարցի հետ կապված պաշտոնյաների հետաքրքրությունները:

Ներկայացվող ժամանակաշրջանի ուսումնասիրությունը հետաքրքրական է եւ կարեւոր հատկապես նրանով, որ Մակար կաթողիկոսի գահակալության ժամանակաշրջանը, նախորդելով եւ հաջորդելով իր արժանավոր նախորդ եւ հաջորդ կաթողիկոսների բուռն գործունեությանը, հանիրավի ստվերվել է պատմագիտության կողմից եւ քիչ է ուսումնասիրվել:

Ուսումնասիրությունը նախատեսված է Հայ Եկեղեցու պատմությամբ հետաքրքրվող մասնագետների եւ ընթերցողների լայն շրջանակի համար: Դրանում առկա սկզբնաղբյուրների առատությունն օգտակար կլինի ինչպես Հայ Եկեղեցու պատմության, այնպես էլ հայոց պատմության տվյալ ժամանակաշրջանի ուսումնասիրությամբ զբաղվող յուրաքանչյուր հետազոտողի համար:

7. «Այլակրոնների եւ այլադավանների կրոնական կապերը Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հետ (ԺԹ.–Ի. դդ.)», ուստե՛րեն փաստաթղթերի ժողովածու (կազմող եւ թարգմանիչ՝ Ստեփան Ստեփանյանց):

Աշխատութիւնը նվիրված է այլակրոնների եւ այլադավանների՝ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դավանանքն ընդունելու խնդրին: Առաջին անգամ հավաքվել եւ ի մի է բերվել ԺԹ. դարասկզբից մինչեւ Ի. դարասկիզբի արխիվային ողջ փաստավավերագրական նյութը, որը պահվել է Հայաստանի ազգային արխիվի կաթողիկոսական դիվանի, Էջմիածնի Սինոդի եւ Թեմական առաջնորդարանների, ինչպէս նաեւ Մատենադարանի ֆոնդերում:

Ժողովածուն, որպէս խնդրո առարկա Թեմային վերաբերող արխիվային փաստաթղթերի հավաքածու, հիմնովին ժխտում է Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու կողմից այլակրոնների եւ այլադավանների ճնշման մասին օտար հեղինակների տարատեսակ անհիմն վարկածները: Ժողովածուի նյութերը լուսաբանում են Ռուսական կայսրութեան տարբեր վայրերում ապրող այլակրոնների եւ այլադավանների խնդրագրերը՝ ուղղված Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ անձնապէս Հայոց կաթողիկոսներին Հայ եկեղեցու ծեսով մկրտվելու մասին:

Ժողովածուն բաղկացած է Մայր Աթոռին ուղղված Նոր Նախիջեւանի, Աստրախանի, Շամախու, Երեւանի եւ Ղարաբաղի Թեմակալ առաջնորդների եւ հայ քահանաների միջնորդագրերից եւ այլ փաստաթղթերից, ուստի նահանգապետների եւ հրեա բաբինների համաձայնութիւններից:

Ժողովածուն լույս է սփռում Հայ եկեղեցու պատմութեան եւս մեկ անհայտ եւ սպիտակ էջի վրա:

8. Տ. Իսահակ վարդապետ Պողոսյան, Ուսուցիչը:

«Ուսուցիչը» էսսեն կրոնական հենք ունեցող ստեղծագործութիւն է, որն ընթերցվում է հետաքրքրութեամբ: Մի քանի հատվածներից կազմված «Ուսուցիչը» էսսեն ունի լեզվաոճական բազմապիսի առանձնահատկութիւններ: Ստեղծագործութեան մեջ առկա են թեւավոր խոսքեր հիշեցնող ամփոփ նախադասութիւններ: Ստեղծագործութեան գլխավոր կերպարը՝ Ուսուցիչը, իր կոչմանը հավատարիմ հաճախ քաղաբերում է ընթերցողի միտքը, ներկայացնում արարչութեան եւ փրկութեան գաղափարի համապատկերը, տարաբնույթ հարցեր ուղղում իր ուսանողին՝ ակնկալելով անակնկալ եւ էքսպրոմտ պատասխաններ: Անդրադարձ կա աղան-

դավորությունը, Եկեղեցու, ազգի եւ ընտանիքի հաստատության կարեւորությունը, ազատության ճշգրիտ ընկալմանը, որոնք ուղեկցվում են հայ եւ համաշխարհային դասականների, մարդասերների ու մտածողների ժառանգությանն ապավինելու անուղղակի դիմումներով: Մեկնաբանվում եւ հանդիպադրվում են, այդ թվում՝ իրավունքի եւ պատմության դիտակետից, Եկեղեցու եւ պետության գործառույթների դրսևորումները, կեղծ եւ իրական «աշխարհաքաղաքացիությունը», ինչպես նաեւ համաաշխարհայնացման վնասներն ու վերահաս վտանգները:

Գիրքը նախատեսված է ընթերցող լայն շրջանակի համար՝ հատկապես ուսուցիչներին, ուսանողներին եւ ավագ դպրոցի աշակերտներին:

9. *Շնորհք պատրիարք Գալուստյան, Կորնթացիներին ուղղված առաջին թղթի մեկնություն, (փոխադրությունը արեւելահայերենի՝ Մարգարիտա Խաչատրյանի):*

Ուսումնասիրությունը երանաշնորհ հեղինակի ամենահետաքրքիր աշխատանքներից, որը նա գրել էր, երբ դեռ վարդապետ էր: Գիրքն այսօր էլ ընթերցվում է մեծ հետաքրքրությամբ եւ շատ ուսանելի է ինչպես հավատացյալների, այնպես էլ հոգեւոր դասի ներկայացուցիչների համար: Ս. Պողոս Առաքյալի իմաստուն խոսքի այս ուշագրավ մեկնությունը գրված է պատկերավոր ու կենդանի լեզվով, հարուստ հոգեւոր լիցք ունի եւ յուրօրինակ գրույց է ընթերցողի հետ: Այսօրվա խառնակ օրերում բացառիկ նշանակություն ունեն մարդու ներաշխարհի բացահայտման, մարդ-ԱՍՏՎԱԾ հարաբերությունների ներկայացման փորձերը, իսկ Ս. Պողոս Առաքյալի վարակիչ ու խանդավառ խոսքը ՍԻՐՈ մասին մեր հոգեւոր գրականության եզակի էջերից է:

Գրքի հոգեւոր աշխարհը ներկայացված է արեւելահայերենով, որպեսզի էլ ավելի շատ հավատավոր մարդիկ կարողանան առնչվել այս հարուստ գանձարանին:

10. *Ս. Կիպրիանոս Կարթագենացի, Ընդհանրական Եկեղեցու միասնության մասին (լատիներենից թարգմանությունը՝ Ալվարո Բարխուդարյանի):*

Ս. Կիպրիանոս Կարթագենացին Ընդհանրական Եկեղեցու մեծագույն շատագով հայրերից է, որն ստացել է ժամանակի լավագույն կրթությունը եւ դարձել մեծ հռետոր, պերճախոսության ու փիլիսոփայության ուսուցիչ ու դասավանդել կարթագենյան դպրոցում, իսկ 248 թ., քրիստոնեա-

կան համայնքի խնդրանքով, օծվել Կարթագենի եպիսկոպոս: Նա 258 թ.՝ Վալերիանոս կայսեր հալածանքների ժամանակ, մերժելով զոհ մատուցել կուռքերին, գլխատվել է եւ արժանացել մարտիրոսության սուրբ պսակի: Սբ. Կիպրիանոսը հեղինակ է աստվածաբանական մի շարք աշխատությունների եւ բազմաթիվ հովվական նամակների՝ գրված հալածանքի տարիներին՝ տարբեր առիթներով:

Սույն երկը մեծ արժեք է ներկայացնում հատկապես Եկեղեցու մասին, որն արդի եկեղեցաբանության հիմնական աղբյուրներից մեկն է: Հեղինակը պառակտումները դիտարկում է որպես սատանայի հնարք՝ հավատը տապալելու, ճշմարտությունը աղավաղելու եւ միասնությունը խաթարելու նպատակով: Միասնությունը հատկապես պետք է պահեն եւ պաշտպանեն եպիսկոպոսները: Եկեղեցին հավատացյալների Մայրն է, որից նրանք ծնվում են: Քրիստոնյաները սնվում են նրա կաթով, ուստի «Ով Եկեղեցին իբրեւ Մայր չի ճանաչում, չի կարող Աստծուն՝ իրեն իբրեւ Հայր ունենալ»: Միասնությունը Եկեղեցու ամենահիմնավոր հատկությունն է: Այս երկում Ս. Կիպրիանոսը խոսում է եկեղեցական պառակտումների աղետալի հետեւանքների մասին: Հերետիկոսներն ու պառակտողները գործում են ուղիղ Աստծու կամքին հակառակ, ուստի «Հարկ է երես դարձնել եւ խուսափել Եկեղեցուց հեռացած յուրաքանչյուրից»: Հեղինակը նշում է, որ պառակտողների կողմից կատարված խորհուրդներն անվավեր են եւ կոչ է անում հավատացյալներին խուսափել նրանց հետ հաղորդակցությունից, քանզի որեւէ մեկը «տրվելով երկպառակության մոլուցքին՝ մասնատում է Եկեղեցին, քայքայում է հավատը, խախտում է խաղաղությունը, արմատախիլ է անում բարեսիրությունը, պղծում է խորհուրդը»:

11. Արարատ քահանա Պողոսյան, Սուրբ Էջմիածնի դերը ԺԶ.–ԺԷ. դարերի հայ ազատագրական պայքարում, իմբազիր՝ ակադեմիկոս Աշոտ Մելինյան:

Մենագրությունն իր բովանդակությամբ եւ գիտական կառուցվածքով արժեքավոր ներդրում է հայագիտության եւ հատկապես եկեղեցու պատմական դերի ուսումնասիրության բնագավառում: Աշխատության մեջ համակարգված կերպով բացահայտվել եւ վերլուծվել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության հոգեւոր կենտրոնի՝ Սուրբ Էջմիածնի դերակատարությունը հայ ազատագրական պայքարի գաղափարական, քաղաքական եւ դիվանագիտական գործընթացներում՝ ընդգծելով ինչպես հո-

գեւոր առաջնորդների, այնպես էլ ազգային գործիչների փոխկապակցվածությունը:

Ուսումնասիրության կարեւոր արժանիքներից մեկն այն է, որ այն վերահիմաստավորում է եկեղեցու ոչ միայն հոգեւոր, այլեւ ազգային-քաղաքական առաքելությունը: Սուրբ Էջմիածինը վերարժեւորվում է որպէս ազգային ինքնագիտակցության պահպանման, դիվանագիտական հարաբերությունների ձեւավորման եւ հայության համախմբման կենտրոն՝ օտար տիրապետությունների եւ պատմական փորձությունների պայմաններում: Գրքում հիմնավորվում է պատմական այն իրողությունը, որ եկեղեցու գործունեությունը հայ ազատագրական շարժումների գաղափարական հենքն էր եւ ազգային դիմադրողականության ու ոգու պահպանման առանցքը:

Ուսումնասիրության կառուցվածքը բխում է աշխատության բովանդակությունից: Պատմական թեմայի մեկնաբանությունը զերծ է միակողմանիությունից, պահպանված է հավասարակշռությունը իրականության եւ գաղափարական մեկնության միջեւ: Գրքի արժեքը հատկապէս նրա գիտական նորարարությունն է, այն համակողմանի ուսումնասիրում է Սուրբ Էջմիածնի՝ որպէս համահայկական կենտրոնի եւ հոգեւոր-քաղաքական իշխանության միասնության խորհրդանիշի ներգրավվածությունը հայ ազգային-ազատագրական պայքարի գաղափարի ձեւավորման եւ իրականացման պատմական գործընթացում: Գրքում ներկայացված փաստերն ու վերլուծությունները նոր լույս են սփռում խնդրո առարկա ժամանակաշրջանի բարդ իրողությունների վրա՝ հնարավորություն տալով վերարժեւորելու եկեղեցու դերը մեր ժողովրդի պատմության մեջ:

Աշխատությունն ունի սկզբնաղբյուրային ստվարածավալ հենք՝ արխիվային վավերագրեր, հայրաբանական գրականություն, հայ եւ օտար պատմագրություն եւ այլն: Ուսումնասիրությունն ընդգրկում է նաեւ օգտագործված աղբյուրների եւ գրականության, անձնանունների եւ տեղանունների ցանկեր:

12. Արմինե Տիգրանյան, Արցախի մշակութային ժառանգության ոչնչացման եւ բուժաբանական Ադրբեյջանի փաղափականությունը (2020–2025 թթ.):

Սույն ուսումնասիրությամբ հեղինակն անդրադարձել է 2020–2025 թթ. Ադրբեյջանի սանձազերծած պատերազմների, էթնիկ զտման եւ ռասայական խտրականության հետեւանքով Արցախի պատմական հայկական

մշակութային ժառանգության համակարգված ոչնչացման եւ յուրացման քաղաքականությունը, մշակութային ժառանգության միջազգային պաշտպանության գործիքակազմին:

Մենագրության մեջ քննվում են զինված հակամարտությունների ժամանակ մշակութային արժեքների պաշտպանության միջազգային համակարգը, Ադրբեջանի կողմից 44-օրյա պատերազմի ընթացքում եւ դրանից հետո Արցախի հայկական մշակութային ժառանգության՝ միջազգային սկզբունքների դիտանկյունից անօրինական թիրախավորման դեպքերը, դրա ոչնչացման եւ յուրացման միջոցները: Ներկայացվում են մշակութային արժեքների պաշտպանության միջազգային կանոնակարգերը, իրավական եւ հումանիտար գործիքակազմը (միջազգային կոնվենցիաներ, հռչակագրեր, բանաձեւեր, կանոնադրություններ, սովորություններ նորմեր)՝ ի պաշտպանություն Ադրբեջանի կողմից վանդալիզմի ենթարկված Արցախի հայկական մշակութային ժառանգության: Ակադեմիական հոդվածների, գրքերի, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, ՄԱԿ-ի, ԻԿՕՄՕՍ-ի, Եվրոպայի խորհրդի, Եվրոպական խորհրդարանի բանաձեւերի, ՀՈՄԻ կանոնադրության, տեսական եւ իրավական համապատասխան փաստաթղթերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տվել գտնելու Արցախի մշակութային ժառանգության պաշտպանության ուղիները՝ համամարդկային արժեքների պահպանության կարեւորության, անկախ քաղաքական իրավիճակից միջազգային հումանիտար իրավունքի գործարկման, մշակույթի իրավունքի հարգման շարակարգում:

Նախատեսված է մշակութային ժառանգության պահպանությամբ զբաղվող մասնագետների, պետական կառույցների, գիտական հաստատությունների, ուսանողների եւ արցախահայության մշակութային ժառանգության պաշտպանությամբ ու պահպանությամբ մտահոգ ընթերցողների լայն շրջանակի համար:

13. Ավետիս Հարությունյան, Հայ գաղթականությունն Առաջին աշխարհամարտի տարիներին եւ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին (1914–1917):

Հետազոտության մեջ սկզբնաղբյուրների համակողմանի ուսումնասիրման եւ համադրման միջոցով պատմաքննական եւ պատմահամեմատական վերլուծությամբ ներկայացվում է Առաջին աշխարհամարտի տարիներին երիտթուրքական կառավարության հակահայ քաղաքականու-

թյան արդյունքում առաջացած հայ գաղթականության պատմությունը եւ հայ գաղթականության ու Հայ Առաքելական Եկեղեցու փոխկապակցված հիմնահարցի համալիր վերլուծությունը: Մարդկության ողջ պատմության առաջին ցեղասպանության, ինչպես նաեւ Առաջին համաշխարհային պատերազմի կովկասյան ռազմաճակատի ռազմական գործունեությունների գիտական ուսումնասիրումը միշտ էլ եղել է եւ մնում է պատմաբանների եւ այդ հարցով զբաղվող այլ հեղինակների ուշադրության կենտրոնում: Այդ հարցերի վերաբերյալ, սկսած առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներից, ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ աշխարհի տարբեր երկրներում, ստեղծվել է բավականին ստվար գրականություն: Մինչդեռ Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին հայ գաղթականության պատմության ամբողջական լուսաբանումը դուրս է մնացել հայ պատմագրության ուշադրությունից եւ հատուկ ուսումնասիրման առարկա չի դարձել:

Հեղինակը, հետազոտելով գրեթե շուսումնասիրված հիմնախնդիրը աղբյուրների համակողմանի վերլուծման եւ համադրման միջոցով իր առջեւ խնդիր է դրել Հայոց ցեղասպանության եւ հայ գաղթականության փոխկապակցվածության հիմնահարցի պատմաքննական վերլուծությանը եւ գիտական անաչառ լուսաբանմամբ՝

ա) ներկայացնել 1914 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբերյան, 1915 թ. հուլիսյան, 1916 թ. հուլիս-օգոստոսյան եւ 1916 թ. նոյեմբերյան գաղթների պատմությունը,

բ) բացահայտել առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին գաղթների եւ հատկապես 1915 թ. հուլիսյան աղետալի գաղթի միտումնավոր կազմակերպման գործում ցարիզմի գաղութային քաղաքականության էությունը եւ շարժառիթները,

գ) ցույց է տալ, թե ինչպես էր կազմակերպվում եւ իրականացվում հայ գաղթականների պետական օգնության գործառույթը,

դ) լուսաբանել գաղթականական կոմիտեաների եւ բարեգործական հիմնարկների գործունեությունը,

ե) ներկայացնել գաղթականների ծանր վիճակը, տեղաբաշխումը եւ օգնության կազմակերպումն Արեւմտյան եւ Արեւելյան Հայաստանի տարբեր շրջաններում,

զ) արժեւորել Հայ Առաքելական Եկեղեցու անմնացորդ դերակատարումը հայ գաղթականների փրկության գործում,

է) պարզաբանել հայ գաղթականների օգնության կազմակերպման հայանպաստ շարժման օգտավետությունը:

14. Վաերագրեր Հայ Եկեղեցու պատմութեան, Գիրք ԻԶ, Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարը ԺԷ.—ԻԱ. դդ., փաստաթղթերի ժողովածու (ըստ Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, Հայաստանի ազգային արխիվի եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի արխիվի նիւթերի, կազմողներ՝ Տ. Ասողիկ արքյ. Կարապետեան եւ Գոհար Մուրադեան):

Փաստաթղթերի սույն ժողովածուն ներկայացնում է Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի ԺԷ.—ԻԱ. դարերի ընթացքում վերանորոգումների եւ կատարված շինարարական աշխատանքների հարուստ փաստագրությունը: Այն ընդգրկում է բազմաթիվ արխիվային նյութեր, նամակներ, պաշտոնական գրություններ, ճարտարապետական հաշվետվություններ, տեխնիկական բնութագրեր, ինչպես նաեւ Հայ Եկեղեցու տարբեր կաթողիկոսների, թեմակալ առաջնորդների եւ բարերարների միջեւ փոխանակված նամակագրություն՝ կապված Մայր Տաճարի վերանորոգության եւ նյութատեխնիկական հարցերի հետ: Ժողովածուի մեջ մեծ տեղ է հատկացված հատկապես Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գահակալության տարիներին վերաբերող նյութերին:

Գիրքը յուրահատուկ արժեք ունի՝ որպես աղբյուրագիտական ժողովածու, քանի որ միավորում է մատենագրական, փաստագրական եւ պատմական նյութերի ամբողջական համակարգ՝ հնարավորություն տալով ուսումնասիրել Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի վերակառուցման, պահպանության եւ մշակութային ժառանգության ընթացքը՝ մի քանի դարերի կտրվածքով:

15. Միքայել Հեզեման, Հայոց Յեղասպանությունը. Առաջին աշխարհամարտի ընթացքում իրագործված մեծագույն հանցագործությունն ըստ Վատիկանի գաղտնի արխիվի անտիպ փաստաթղթերի:

Ուսումնասիրության մեջ հեղինակը Վատիկանի գաղտնի արխիվներում պահպանված պաշտոնական փաստաթղթերի ու անհատականատեսներ, ինչպես նաեւ միսիոներական տարբեր խմբերի ներկայացրած զեկուլցների հիմամբ ամենայն մանրամասնությամբ ուսումնասիրել եւ ներկայացրել է Առաջին աշխարհամարտի տարիներին տեղի ունեցած մարդկության պատմության մեծագույն հանցագործության՝ 1915 թ.

Հայոց ցեղասպանությանն առնչվող փաստերն ու դրա սարսափելի հետեանքները:

Գիտական հանրության սեղանին դրված այս կարեւորագույն ուսումնասիրության մեջ Միքայել Հեզեմանը միաժամանակ պատմամշակութային տեսանկյունից դիտարկել է ամբողջացրել է տվյալ ժամանակահատվածում Օսմանյան կայսրության մեջ տիրող կրոնաքաղաքական ողջ պատկերն ու Հայոց Մեծ Եղեռնի կազմակերպման հիմնական դրդապատճառները: Նյութի հետազոտման համար ընտրված առանձնահատուկ մեթոդով է պայմանավորված նաև աշխատության յուրահատուկ կառուցվածքն ու դրանում արտահայտված շեշտադրումները: Ուսումնասիրությունն օժտված է սկզբնաղբյուրների եւ գրականության ցանկերով, ինչպես նաև տեխնիկական այլ բաժիններով:

16. «Օրացոյց. 2025» պաշտոնական:

Ներկայացնում է ողջ տարվա ծիսատոնական համակարգը՝ ներառելով եկեղեցական բոլոր տոները, սրբոց հիշատակության օրերը: Բացի նշվածներից ներառում է նաև տեղեկություններ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսության միաբանների, տարբեր խորհուրդների եւ հանձնաժողովների անդամների, ինչպես նաև Մայր Աթոռի պաշտոնեության մասին:

17. «Սեղանի օրացոյց. 2025»:

Ներկայացնում է ողջ տարվա ծիսատոնական համակարգը՝ ներառելով եկեղեցական բոլոր տոները, սրբոց հիշատակության օրերը եւ սրբերի համառոտ վարքը:

ԱՐԱՐԱՏ ՔԱՀԱՆԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս. Էջմիածնի Մատենադարանի եւ հրատարակչության տնօրեն

